

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Postgiro 58.
Abonnementsprijs f 4,— per jaar. Buitenland f 5,60 per jaar, voor België f 4,60.
Losse nummers f 0,25.

VERANTWOORDELIJKHEID

In deze zonderlinge wereld is het vaak vreemd gesteld en wint de kwantiteit het nagenoeg steeds op de kwaliteit.

Hij, die dieper peilt dan de gemiddelde mens, die grondiger ontleeft, die kritischer oordeelt, die persoonlijk stelling durft nemen, die zich niet laat vangen aan kitsch, schijn en massapsychose, enz... dus hij, die een bezinnend leven verkiest boven blabla, bluff, barnum e.d., wordt herhaaldelijk in de schaduw gedrongen.

Vanzelfsprekend zouden de wijsgerig aangelegden niet willen wisselen met hen, die stralen in het licht van modieuze, maar bedenkelijke spotlights, die zwemmen in stroperige sentimentaliteit en onbenulligheid, die overlopen van slaapverwekkende tirades. Zeker niet. Voor niets zouden zij willen ruilen. Dat belet nochtans niet dat zij, meer dan gelijk wie, zeer pijnlijk getroffen worden door de zielloosheid en de schreeuwende onrechtvaardigheden, die daarvan het gevolg zijn. Er is meer. Wie de weg naar de essentie van gevoelens en ideeën inslaat, wie aan problematiek de voorkeur geeft boven de schitterende passe-partouts en geprefabriceerde belevenissen, moet voortdurend vechten om redelijk te blijven en niet verbitterd te worden.

Meer dan wie ook treft het hen, dat men de dichters verdringt om een miljoenenverdiende voetbalvirtuoos te aanbidden; dat men de wijsheid van de filosoof negeert in onzinnige discussies; dat de boekenmarkt overstroomd wordt met de idiotenste verhalen, terwijl grootmeesters slechts met moeite doorbreken; dat men oorspronkelijke artiesten hun originaliteit als een tekort aanrekent, terwijl men bij charlatans de jammerlijkste gebreken vereert.

Wie dat alles door heeft en telkens weer tegen de muur gedrukt wordt door een op hol geslagen en onnadenkende menigte, die zich wellustig overgeeft aan klatergoud, snoeve-

rij en fanfaronnades, wie uit dat alles de goedkope voosheid ziet opstaan als een almachtig regerende godheid, moet heel dikwijls al zijn krachten inspannen om er het bijltje niet bij neer te leggen.

Men twijfelt weliswaar niet aan de uiteindelijke overwinning van de hoogste waarden, doch er zijn zovele ontmoedigende bewijzen van het tegendeel, dat men zich zou willen kapselen in een ondoordringbaar huls en als een heremijt leven in een serene ivoren toren vol verheffende boeken, heerlijke symfonieën, stralende schilderijen en beeldhouwwerken.

Verleidelijke burcht, maar onaanvaardbaar voor hem, die zich verantwoordelijk weet en beseft, dat alles in de wereld tot stand komt door de mens: zowel de grootheid als de kleinheid. Wie de onbenulligheid, de onechtheid, de oprechtheid, de onrechtvaardigheid, de zoutloosheid, de smakeloosheid enz. wil zien verdwijnen, moet weten, dat zijn houding hiertoe kan bijdragen. In tien, twintig, honderd jaar zelfs ziet men op sommige gebieden nauwelijks enige verbetering. Wij geloven echter in de mens, dus ook in de triomf van de reden in haar ruimste betekenis. Wij vertrouwen erop, dat allen, die zich thans zo verslagen voelen, nooit zullen bezwijken. Beetje bij beetje zullen hun dunne rangen aangedikt worden opdat zij eens in een machtige vloed de vele uitingen van een beklagenswaardige petieterigheid zouden kunnen wegspoelen.

Een taak van eeuwen wellicht, maar zo groots, dat het zonde zou zijn er geen deel, geen heel klein deel aan te hebben.

En zelfs indien het niet lukken mocht... dan nog. Zei Willem van Oranje niet: „Men hoeft niet te hopen om iets te ondernemen, noch te slagen om te volharden”?

**uit: „praatjes van een humanist”
van rick lanckrock**

lezingen voor de radio

- zo. 4 aug. VARA 9.45 uur: M. v. d. Brink: „Bergbeklimmers”.
- zo. 11 aug. VARA 9.45 uur: Mejuffrouw M. E. ter Heege: „Wie verre reizen maakt...”
- zo. 18 aug. VARA 9.45 uur: P. C. J. Reyne: „Kenteringsgetij”.
- zo. 25 aug. VARA 9.45 uur: A. Saalborn: „Hier onderwijst men de jeugd”.

BEZETENE MET HONGER

De kunstenaar is de laatste tijd weer in opspraak. Ruim een half jaar geleden trad een conflict tussen de staatssecretaris van onderwijs, kunsten en wetenschappen en de schrijverswereld naar buiten. De schrijvers vroegen: Maak het de beste auteurs toch financieel mogelijk zich volledig aan hun schrijverschap te wijden. Het Nederlands omvat een beperkt taalgebied. Van een boek of van een gedichtenbundel worden in Nederland en Vlaanderen allicht minder exemplaren verkocht dan in taalgebieden die vele malen groter zijn, zoals het Engelse en het Duitse taalgebied. Het gevolg is, dat maar een enkeling kan rondkomen van de inkomsten die hij als schrijver verwerft. Het overgrote deel van onze auteurs is tevens journalist, leraar, kantoorbediende of nog iets anders. Daar steekt niets oneervols in, maar — zo betoogden de schrijvers — dit betekent wel, dat er gemorst wordt met talent. De meeste schrijvers in Nederland worden voortdurend van hun kunstzinnig bezig zijn afgeleid. Ze missen tijd en daardoor concentratie. Hun energie richt zich op werk, dat buiten het schrijverschap ligt en daardoor is hun artistieke produktie aanzienlijk geringer dan mogelijk zou zijn. Dat is voor henzelf onaangenaam, maar voor ons volk is de consequentie, dat het armer aan kunstzinnige voortbrengselen blijft dan nodig is. Vooral dit laatste levert een argument op ten gunste van geldelijke steun uit de overheidskas: hulp aan de schrijvers zou immers een verrijking van het nationale culturele bezit inhouden.

Dit is niet het ogenblik om de schermutzing tussen staatssecretaris en schrijvers van stap tot stap te verslaan. Het lijkt er trouwens op, dat de partijen elkaar gevonden hebben, zodat het conflict als zodanig al veel aan actualiteit heeft ingeboet. Ik heb het conflict alleen maar naar voren gehaald, omdat het — naar ik ervaren heb — hier en daar bij het publiek reacties heeft gewekt, die getuigen van hardnekkige misverstanden omtrent het wezen van het kunstenaarschap.

In de eerste plaats ben ik gestoten op de reactie: „Wat een onzin om die schrijvers in de watten te leggen!” „Als iemand werkelijk bezeten is van zijn kunst en hij wil er per se geen baantje naast verrichten, dan is hij desnoods bereid er honger voor te lijden.” De tweede reactie was, menigmaal in kringen waar ik dat niet verwacht had: „Waarom moet de burger met zijn belastinggeld de kunstenaars steunen. Die kunstenaars laten zich van hun kant niets aan de gemeenschap gelegen liggen; ze doen wat ze zelf willen; aan de burgerman storen ze zich niet, ja, ze hebben voor de gewone burger zelfs een uitgesproken minachting; die kunstenaars zijn a-sociaal.”

Mag ik ingaan op dat vermeende a-sociale karakter van de kunstenaar? De schijn is tegen! Want het is waar, juist de beste kunstenaars laten zich moeilijk kluisteren aan concrete verlangens van een opdrachtgever. En ook produceren zij niet voor de markt,

zoals dat heet. Als er een groot publiek is voor heigezichten met een roze ondergaande zon en voor schattige kopjes van visserskindertjes, maar de schilder kan zich naar z'n eigen besef alleen maar zuiver uiten in wilde abstracte schilderijen, dan maakt hij abstracte werken en geen heigezichten of kinderkopjes. Doet hij dit toch, dan is dat uitsluitend uit wanhoop, omdat hij moet eten. Maar hij zal z'n voortbrengselen dan zelf niet beschouwen als kunst, hoogstens als gaaf vakwerk. De kunstenaar is inderdaad a-sociaal, als U op hem de normen wilt toepassen die gelden voor een maatschoenmaker of voor een fabrikant van zonneshermen. Maar hij wil niet te werk gaan volgens het gipsmodel van de privé-wensjes, -voorkeurtjes en -grilletjes van een opdrachtgever en hij wil geen producent zijn van gebruiksartikelen. Wat hij wil, is de grootst mogelijke vrijheid om zichzelf te zijn. Hij wil als dat hem uitkomt volledig van zichzelf vervuld zijn, bezig zijn met zijn gedachten en gevoelens. Hij wil zijn verbeelding op de werkelijkheid laten inspelen, het natuurlijke op het bovennatuurlijke betrekken. Wat hem dan tot kunstenaar stempelt is, dat hij aan deze werking van de geest op een gegeven moment gestalte weet te geven. Dan ontstaat het gedicht, waarin getuigd wordt van de extase der liefde. Dan krijgt het schilderij kleur en vorm, waarin de wanhoop over de oorlog wordt vertolkt. Dan komt het muziekwerk op papier, dat de vorige levensverwachting van de jeugd bezingt. En ziehier, waardoor die egocentrische kunstenaar opeens een duidelijk aanwijsbare sociale functie verricht. Want U en ik lezen dat gedicht, we kijken naar dat schilderij, we luisteren naar die compositie. Wij — deel uitmakend van de gemeenschap — danken bijzonder veel aan de kunstenaar. Zeker, we hebben onze eigen gevoelens en gedachten, we laten zelf onze verbeelding gaan en ook wij overwegen voor ons zelf de relatie tot het bovennatuurlijke. Maar we zijn — in het algemeen — niet bij machte daaraan meer dan oppervlakkig uiting te geven. Ons is niet als de kunstenaar het voorrecht geschonken onze geestelijke werkzaamheid tot een verhelderend hoogtepunt te kunnen voeren. We missen daartoe én de scheppingskracht én de techniek van de kunstenaar. Wij houwen geen beelden, wij schrijven geen novellen. Ons denken en voelen blijft tot op zekere hoogte altijd vaag en onbestemd; wij kunnen er niet één totale

PERSONALIA

C. CABOUT. Geboren in 1923. Opleiding: h.b.s. en kweekschool voor onderwijzers. Van 1947 tot 1954 programmamedewerker bij de VARA. Van 1954 tot 1959 landelijk secretaris van het Instituut voor Arbeidersontwikkeling (thans Nederlands Instituut voor Volksontwikkeling en Natuurvriendenwerk); sinds 1959 directeur van de provinciale culturele raad van Groningen.

greep op krijgen. En dáárom nu hebben we de kunstenaar zo broodnodig. Omdat die ons door zijn creaties raakt en ontroert met gedachten en gevoelens, die wij onszelf niet zó klaar konden worden dat we ze konden uiten; gedachten en gevoelens, die al wel in ons woelden, maar die nu duidelijker en sterker ons bewustzijn vullen.

Wie durft, in dit licht bezien, het woord a-sociaal nog in de mond te nemen, wanneer de kunstenaars in het geding zijn? Ik zal niet beweren, dat het leven van iedere Nederlander van kunst doordeesemd is, maar vrijwel iedereen trekt zich toch af en toe op aan de kunst. In het leven van velen spelen de werkstukken van de kunstenaars een rol. Wat zou het leven van alledag zijn zonder kunst! Stelt U zich onze wereld voor zonder Shakespeare, zonder Ravel, zonder Van Gogh. Weet U nog, hoe we in de bezetting tot tranen toe bewogen waren door de verzetspoëzie? En herinnert U zich nog, hoe intens we in onze jeugd hebben meegeleefd met „Afke's tiental"? Kunstenaars omringen U, zolang U op aarde bent. A-sociaal, die kunstenaars? Bij uitstek sociaal, waag ik te zeggen!

Trouwens, de kunstenaar is ook in ander opzicht veel socialer dan men vaak veronderstelt. De dichteres M. Vasalis heeft eens gezegd: „Op de ogenblikken, dat de kunstenaar bezig is met zijn object, moet zijn geest leeg zijn van alles, wat daar geen betrekking toe heeft." Dat is juist. Ik heb het daarstraks met andere woorden ook al gezegd. Maar dat betekent niet, dat hij voortdurend in een ivoren toren leeft. Integendeel, juist de kunstenaar verrijkt zich aan een intensief contact met de buitenwereld. Hij wil niets liever dan indrukken opdoen. Laat hem reizen en trekken, ook naar volkeren en landen buiten de toeristenstroom. Geef hem de kans met mensen van allerlei slag in aanraking te komen, met leden van de uitgaande wereld, zo goed als met arbeiders in een uitstervend beroep en met spiritusdrinkers. Gun het hem, veel werk van kunstbroeders uit heden en verleden te zien, te horen en te lezen. Kunstenaars zijn juist typisch sociaal van instelling, als het gaat om diepe interesse voor de wereld die hen omringt. Maar als dan het moment van de verwerking der indrukken weer gekomen is, schenk hem daartoe dan de vrijheid, de rust en de concentratie. We huldigen de huisdokter, die vervuld is van zijn patiënten, wanneer hij aan hun ziekbed zit. Welnu, hulde verdient dan ook de kunstenaar, die volledig vervuld is van zijn schepping, wanneer hij met een werkstuk bezig is.

En na het ontstaan van een werkstuk is de kunstenaar er volstrekt niet onverschillig voor, wat ermee gebeurt. Geen enkele kunstenaar wil in het luchtledige werken. Altijd leeft in hem de hoop, dat zijn werk begrepen zal worden. Als niet dadelijk een groot publiek z'n werk waardeert, dan is hij al gelukkig met het begrip van een enkele vriend, een toevallige bezoeker. Eenzaam te staan, maakt bijna alle kunstenaars verdrietig of zelfs wanhopig en waarachtig niet in de eerste plaats, omdat hij zijn werk zo slecht verkoopt. Het komt nogal eens voor, dat een kunstenaar met zijn werk dwars tegen de publieke smaak in gaat. Een enkele maal is dat opzet om het publiek te choqueren. Ook kunstenaars zijn wel eens balda-

dig. Maar meestal gebeurt het, omdat de kunstenaar zijn kunstenaarschap niet anders kan richten dan hij doet. Maar het zou hem een diepe bevrediging schenken, als zijn creatie door anderen, door medemensen begrepen zou worden. Hij is uitermate gevoelig voor het oordeel van de gemeenschap. Ook in dat opzicht is de kunstenaar juist sterk sociaal van inslag.

En nu kom ik terug op die andere uitlating naar aanleiding van de schrijversstaking: „Waarom moet de overheid schrijvers gaan onderhouden? Een echte bezetene zal toch wel schrijven, al moet hij de honger in zijn huis toelaten!" Men voegt hier zelfs aan toe, dat het fnuikend zou zijn voor de kunst, als de kunstenaar niets meer te vechten had. Hij zou maar verslappen.

Deze hele theorie deugt niet. Zeker, een kunstenaar die geen conflictsituaties meer kent, niet vecht en worstelt, die dut, artistiek gesproken, in. Maar waarom zou de kunstenaar met omstandigheden moeten vechten, die met zijn kunstzinnige activiteit niets van doen hebben. Waar is toch de fabel geboren, dat de hoogst banale strijd tegen een lege maag en een lekke dakgoot een gunstige uitwerking zou hebben op het schepende vermogen van een kunstenaar? Het tegendeel is waar. Honger, kou, zorgen over vrouw en kind, de dreiging van de deurwaarder leiden de kunstenaar af van de strijd, die wél wezenlijk is voor zijn kunstenaarschap: de strijd om wat te krijgen op z'n voelen en denken, de strijd om z'n innerlijke wereld een spiegelbeeld te geven in een uiterlijk waarneembaar kunstwerk. Want stelt U zich dat vormgeven niet te romantisch voor. Het kunstwerk, dat puur en gaaf uit een onstuitbare bron van inspiratie welt, komt voor, maar is een uitzondering. Meestal komt het vormgeven neer op zoeken en tasten, aarzelen en terugnemen. Als U dat niet gelooft, moet U in het Letterkundig Museum in Den Haag maar eens handschriften van schrijvers gaan bekijken. Dan zal het U treffen, dat ook het werk van de grootsten onder de groten wemelt van de wijzigingen en doorhalingen, even zoveel stille getuigen van moeizaam zwoegen. En dan zie ik nog af van de lange periode, die vereist is om tot een bepaalde hoogte van techniek te komen. Het meesterschap over de taal waait een dichter niet aan, een componist moet jaren en jaren theorie studeren om te kunen opschrijven wat er aan muzikale impulsen in hem leeft, een beeldhouwer verkrijgt zijn theoretische en praktische vaardigheid in een opleiding die in duur en intensiteit niet onderdoet voor de studie van een econoom of een advocaat.

Het is een voor de hand liggend humanistisch verlangen, onze medemensen te waarderen naar wat ze werkelijk zijn. Zo hoeven we de kunstenaars niet voor te stellen als halve heiligen. Er is geen reden hen min of meer te aanbidden. Ze zijn mensen met menselijke hebbelijkheden en onhebbelijkheden. Maar nog veel minder aanleiding is er, hen als groep te vegen naar de hoek, waar de onmaatschappelijke luiwammes huizen. Laten we ze zien, zoals ze zijn: hardwerkende, vakbekwame, sociaal ingestelde medemensen, begaafd met het vermogen vast te leggen wat vergankelijk is. Mogen ze als bezetenen onder ons zijn, maar dan als bezetenen zonder honger.

C. CABOUT

Wie van tijd tot tijd gehouden is een stukje in schuine lettertjes te schrijven, dient zich zoveel mogelijk te onthouden van het beschrijven van kleinkinderen. Dit geschiedt reeds door de eerste krachten in den lande en maar al te spoedig laadt men het verwijt van een mislukt plaagat op zich.

Voor mijn gevoel schuilt in de vertederde en vertederende verhalen over het verre nageslacht ook nog het gevaar, dat jeugdige lezers al gauw denken: „Daar heij opa ook weer.” Naar ik meen te zien neemt de eerbied voor de ouderdom zienderogen af. Wellicht is dit het gevolg van hetgeen de economen het marktmechanisme noemen. Enerzijds stijgt het aantal AOW-trekkers door de verblindende gezondheidstoestand der bevolking. Daarenboven constateert men de neiging steeds vroeger in het huwelijk te treden, zodat steeds meer mensen op ruim veertigjarige leeftijd tot het grootouderschap worden geroepen. Ik schat hun aantal dan ook reeds op ruim drie miljoen. Aan de andere zijde neemt, om welke redenen dan ook, het aantal kleinkinderen voortdurend af. Volgens onwrikbare staathoudkundige wetten heeft de krimpende vraag en het stijgende aanbod een ontwaarding van de grootouders ten gevolg en een overwaardering van de kleinkinderen. Bovendien schijnt het mij gewenst, dat de schrijver een tijdloze figuur is. De lezer dient zo weinig mogelijk gehinderd te worden door de gedachte, dat de heer, die zedekundige of schokkende verhalen ten beste geeft, slechts een onervaren snotneus is of anderzijds reeds een aftandse grijsaard. De schrijver zij een vriel persoon met een diep zieleleven, een soort Tarzan met hersens.

Al deze overwegingen nemen echter niet weg, dat ik een lange reeks van kleinzonen heb in verschillende stadia van ontwikkeling. Voor hun leeftijd zijn zij echter gelijk energiek en intelligent. Wie heeft ooit gehoord van een kind, dat, nog geen twee jaar oud, reeds op de schrijfmachine speelt? Welnu, alle drukfouten die gij in dit stuk mocht aantreffen, zijn het gevolg van het ingrijpen van een mijner kleinzonen. De kleine man levert nu reeds zijn bijdrage aan de verspreiding van het humanistische woord (van de week). En behalve dat hij schrijft, leest hij ook. Zijn moeder heeft een boek samengesteld, waarin zij de afbeeldingen heeft samengebracht die hem het meest aanspreken. Behalve een groot aantal bebies, dat wil zeggen personen die jonger zijn dan zijn ouders, vindt men in dat boek tal van automobielen die dodo heten, etenswaren die onderscheidenlijk koekoek en jumjum genoemd worden, zonder daarbij echter een politieke voorkeur te tonen. Tot zijn klapstukken behoren verder de aap en de lew. Vooral de lew boeit hem bijzonder.

Het is begrijpelijk, dat in een familie vol met pedagogen en ex-pedagogen de noodzakelijkheid om hem nu ook de koning der dieren in levende lijve te laten zien, diep werd gevoeld. En passant zouden wij hem dan ook enige apen kunnen tonen en zijn reacties kunnen bestuderen bij het aanschouwen van olifanten, giraffen en andere onmatig geproportioneerde beesten.

Zo zijn wij dus naar de tuin van het Genootschap Natura Artis Magistra getogen, waar hij vrije toegang had. De begeleiding van een grote schare bewonderaars kostte echter f 2,— per persoon, zodat het toch nog aardig opliep.

Het bleek al dadelijk, dat de papegaaien geen de minste indruk op hem maakten. Hij beschouwde hen blijkbaar als een soort grotere mussen en het bijbehorende gekrijs aanvaardde hij als normaal stadsgewoel. Het bleek niet mogelijk zijn aandacht te kluisteren op enkele trotse kamelen of dromedariën die daar in de nabijheid rondschridden. Zijn aandacht werd te zeer in beslag genomen door een voorbijwaaiend blad en een passerend wandelwagentje.

Bij de apenrots voldeed hij echter geheel aan onze verwachtingen. Reeds van verre stak hij de hand uit en riep „aap”. Nu is hij thuis gewend onmiddellijk de bladzij om te slaan, als hij onder het applaus van de familie bij het plaatje het juiste woord heeft gesproken. Van die gewoonte wilde hij in de dierentuin niet afwijken. Nadat hij op besliste toon het woord „aap” had gesproken, wendde hij zich af. De lenige bewegingen van deze peinzende diertjes boezemden hem geen enkele belangstelling in.

Van de olifanten, die hij meer als voorwerpen scheen te beschouwen, boeiden hem alleen de mussen, die bedrijvig over de olifantenruggen hipten. De giraffen heeft hij niet gezien, omdat er toevallig net een „meichj” voorbijliep. De lew stond als een rayonchef rond te kijken. Toen wij hem zeiden, dat dit nu een echte lew was, sprak hij afwezig „lew”, maar het deed hem blijkbaar niets. Een paar leeuwinnen waren „aai” en daarmee was het afgelopen. Kortom, het dure bezoek aan de dierentuin was een flop, zoals al die pedagogen hadden behoren te weten. Alleen de kinderboerderij was een groot succes. Het zitten op de rug van een dociele ezel kon hem niet bekoren, maar op schapen reed hij graag. En het was een genoegen hem aan de staart van een bokje rustig tussen de hoefdieren te zien scharrelen. Helaas bleken zijn kleine krachten niet toereikend een halfwassen lammetje op te tillen, hoewel hij het meermalen probeerde.

Maar het allermooiste vond hij de hokken, waarin de lammetjes en de geiten gezellig in het stro wonen. Daar zou hij graag de rest van de dag hebben doorgebracht. En zodoende was onze tocht naar Artis toch nog een mooie ontdekkingsreis.

H.H.

Humanistische Correspondentiekring voor huwelijkscontacten opgericht door het Humanistisch Verbond, verleent bemiddeling bij het leggen van contacten tussen personen, die een huwelijkspartner zoeken.

Inlichtingen postbus 210, Utrecht. Gaarne 24 ct. aan postzegels insluiten.

(adv.)